

Jarosław Suchoples

<https://orcid.org/0000-0002-7146-1387>

Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN

Traktaty pokojowe zawarte z Rosją Radziecką przez Estonię i Finlandię w roku 1920

Abstrakt: W latach 1920–1921 przedstawiciele Rosji Radzieckiej podpisali traktaty pokojowe z pięcioma graniczącymi z nią państwami, które powstały na gruzach dynastii Romanów: Estonią, Łotwą, Litwą, Finlandią i Polską. Pierwszy był pokój z Estonią, pragnącą zakończyć działania wojenne na swoim terytorium i ustabilizować nowo zyskaną niepodległość. Ostatni natomiast – podpisany w 1920 r., także w Tartu, traktat fińsko-radziecki będący próbą normalizacji stosunków dwustronnych. Tym, czym dla Polski był traktat ryski, dla państw położonych po obu stronach Zatoki Fińskiej były układy podpisane nieco wcześniej w Tartu. Warto więc przypomnieć, w jakich okolicznościach doszło do ich zawarcia i jakie miały znaczenie dla sytuacji wschodniej części regionu bałtyckiego.

Słowa kluczowe: Estonia, Finlandia, Rosja Radziecka, Zatoka Fińska, traktat pokojowy, stosunki międzynarodowe

Abstract: In 1920–1921, representatives of Soviet Russia signed peace treaties with five bordering states created on the ruins of the Romanov Empire: Estonia, Latvia, Lithuania, Finland, and Poland. The first was the peace made with Estonia, which wanted to formally end hostilities on its territory and stabilise its newly gained independence. On the other hand, the last one in 1920 was the Finnish-Soviet treaty signed, as was the peace with Estonia in Tartu. It was an attempt to normalise relations between Finland and Bolshevik-ruled Russia. What the Riga Treaty of 1921 was for Poland, for the countries on both sides of the Gulf of Finland, were the treaties signed a little earlier in Tartu. For this reason alone, it is worth recalling the circumstances under which they were concluded and their significance for Estonia, Finland, Soviet Russia, and the eastern part of the Baltic Sea region.

Keywords: Estonia, Finland, Soviet Russia, Gulf of Finland, peace treaty, international relations

Wstęp

Porozumienie rozejmowe zawarte 11 XI 1918 r. w Compiègne pomiędzy Niemcami a mocarstwami zachodnimi nie oznaczało, że w Europie i na świecie zapanował pokój. Przez kolejne lata wojna nadal pustoszyła wiele krajów, m.in. na północno-zachodnich obszarach dawnego imperium rosyjskiego (autonomicznego Wielkiego Księstwa Finlandii i bałtyckich guberni cesarstwa). W latach 1917–1918 powstało tam kilka nowych państw: Finlandia, Estonia, Łotwa i Litwa. W 1920 r. wszystkie podpisały traktaty pokojowe z Rosją Radziecką, która stała się głównym spadkobiercą imperium Romanowów.

Celem artykułu jest przypomnienie porozumień pokojowych pomiędzy Rosją Radziecką a Estonią i Finlandią, czyli dwóch spośród czterech traktatów pokojowych zawartych w 1920 r. przez Rosję z jej północno-zachodnimi sąsiadami. Zostanie też omówione ich znaczenie oraz konsekwencje.

Traktat pokojowy pomiędzy Rosją Radziecką a Estonią

Radziecko-estoński traktat pokojowy podpisano 2 II 1920 r. w Tartu (hist. Dorpat)¹. Obie strony chciały zakończyć trwający między nimi konflikt jak najszybciej. Dla reżimu Włodzimierza Lenina pokój z Estonią oznaczałby usunięcie zagrożenia dla Piotrogradu, dawnej stolicy cesarstwa i kolebki ruchu bolszewickiego, z kierunku południowo-zachodniego. O tym, że takie niebezpieczeństwo było realne, świadczyły dwie ofensywy poprowadzone w stronę tego miasta w maju i listopadzie 1919 r. z terytorium Estonii przez oddziały białych Rosjan przy wsparciu brytyjskich okrętów, a także w ograniczonym stopniu przez wojska estońskie². Armii Czerwonej udało się je powstrzymać z największym trudem. Zawarcie pokoju z Estonią pozwoliłoby też Rosji na przerzucenie oddziałów broniących Piotrogradu na inne fronty walki z przeciwnikami bolszewików. Estonia natomiast, od wielu miesięcy uwikłana w walki z Rosją Radziecką i siłami bałtyckich Niemców w północnej Łotwie, potrzebowała pokoju, by ustabilizować swoją niepodległość i skoncentrować wysiłki młodego państwa na odbudowie z wojennych zniszczeń³.

Poza tym zarówno Rosja Radziecka, jak i Estonia pragnęły uznania swoich organizmów politycznych na arenie międzynarodowej, a zawarty między nimi

¹ *Esthonia and Soviet Republic of Russia. Peace Treaty, Signed at Tartu, February 2, 1920*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. XI, Lausanne 1922, dok. 289, s. 30–71.

² *The Russian Civil War, 1918–1921. An Operational-Strategic Sketch of the Red's Army Combat Operations*, ed. A.S. Bubnov et al., further ed. and transl. R.W. Harrison, Philadelphia–Oxford 2020, s. 123–130.

³ T.U. Raun, *Estonia and the Estonians*, 2nd ed., Stanford 2001, s. 107–110.

pokój oznaczałby wzajemne uznanie obu państw oraz normalizację stosunków dwustronnych⁴. W przypadku Estonii i pozostałych republik bałtyckich – Łotwy i Litwy – problem uznania przez zachodnie mocarstwa ciągnął się jeszcze przez wiele miesięcy, ponieważ zwycięzcy pierwszej wojny światowej łączyli go z taką samą decyzją białej Rosji. Dopiero więc na przełomie stycznia i lutego 1921 r., gdy zwycięstwo bolszewików w rosyjskiej wojnie domowej stało się oczywiste, większość mocarstw wielkiej piątki zdecydowało się uznać niepodległość Estonii i Łotwy. Stany Zjednoczone uczyniły to dopiero w lipcu 1922 r., uznając jednocześnie wszystkie trzy państwa bałtyckie. Rok ten przyniósł także uznanie niepodległości Litwy przez pozostałe mocarstwa⁵.

Warto tu przypomnieć, że w październiku 1917 r. bolszewikom udało się ustanowić swoje rządy w Estonii. Trwały one do lutego roku 1918, gdy kraj ten został zajęty przez wojska niemieckie. Kres tej okupacji nadszedł natomiast wraz z końcem pierwszej wojny światowej⁶. Na ten moment czekali bolszewicy, których siły w listopadzie 1918 r. przystąpiły do ofensywy⁷. Udało im się wprawdzie zająć większość kraju, ale nie złamali oporu obrońców niepodległości Estonii. Już na przełomie stycznia i lutego 1919 r. tworzona w pośpiechu armia estońska wyparła napastników z własnego terytorium i pomogła w wyzwoleniu Łotwy, także w starciach z oddziałami niemieckimi⁸. Mimo sukcesów militarnych utrzymywanie przez dłuższy czas kilkudziesięciu tysięcy żołnierzy w gotowości bojowej (w maju 1919 r. było ich 86 tys.) w kraju liczącym niespełna 1,1 mln mieszkańców było ponad jego siły⁹. Dlatego również Estonia dążyła do zawarcia pokoju¹⁰.

Po pierwszej, zakończonej niepowodzeniem ofensywie sił białorusyjskich na Piotrogród 31 VIII 1919 r. Rosja Radziecka po raz pierwszy, drogą radiową, zaproponowała Estonii nawiązanie rozmów pokojowych¹¹. Odbłyły się one

⁴ R.K. Debo, *Survival and Consolidation. The Foreign Policy of Soviet Russia 1918–1921*, Montreal et al. 1992, s. 141–142.

⁵ *Encyclopedia of the Soviet Law*, ed. F.J.M. Feldbrugge, G.P. van den Berg, W.B. Simons, 2nd ed., Dordrecht–Boston–Lancaster 1985, s. 459; T.D. Grant, *United States Practice Relating to the Baltic States, 1940–2000*, „Baltic Yearbook of International Law” 2001, vol. 1, s. 25–27; G. von Rauch, *Baltic States. The Years of Independence. Estonia, Latvia and Lithuania 1917–1940*, transl. G. Onn, Berkeley–Los Angeles 1974, s. 103.

⁶ *Report of the Select Committee to Investigate Communist Aggression and the Forced Incorporation of the Baltic States into the U.S.S.R.*, Washington 1954, s. 25–31.

⁷ S.R. Dunn, *Battle in the Baltic. The Royal Navy and the Fight to Save Estonia & Latvia 1918–20*, Barnsley 2020, s. 52–53, 58–64; T.U. Raun, op. cit., s. 107–108.

⁸ *Ibidem*, s. 109–110.

⁹ T. Miljan, *Historical Dictionary of Estonia*, 2nd ed., Lanham et al. 2015, s. 483; A. O’Neill, *Population of Estonia from 1800 to 2020*, „Statista” [online], 9 VIII 2024 [dostęp: 12 III 2022]: <<https://www.statista.com/statistics/1008983/total-population-estonia-1950-2020/>>.

¹⁰ *Report of the Select Committee...*, s. 41, 43–44.

¹¹ K. Arjakas, *How Was the Tartu Peace Treaty Reached?*, „Diplomaatia” 2020, No. 197/198: <<https://icds.ee/en/how-was-the-tartu-peace-treaty-reached/>> [dostęp: 10 III 2022]; G. von Rauch, op. cit., s. 70–71.

w dniach 17–19 września w Pskowie, ale nie doprowadziły do przełomu w relacjach dwustronnych i szybko zostały zerwane¹². Strona radziecka nie zgodziła się na dopuszczenie do stołu obrad przedstawicieli Łotwy i Litwy, nie chcąc rozmawiać o pokoju jednocześnie z trzema państwami bałtyckimi, co niewątpliwie wzmocniłoby ich pozycje negocjacyjne¹³. Tymczasem Estończycy, wiedząc, że dowodzona przez gen. Nikołaja Judenicza białorusyjska Armia Północno-Zachodnia organizuje swoje oddziały na terenie ich kraju i przygotowuje kolejny atak na dawną carską stolicę, wspomagali te działania¹⁴.

Ofensywa gen. Judenicza rozpoczęła w październiku 1919 r. po ponad miesiącu ciężkich walk zakończyła się niepowodzeniem. Władze republiki, znając nieprzychylnie stanowisko dowództwa oddziałów białych Rosjan wobec niepodległości Estonii, a także pragnąc położyć kres wojnie z Rosją Radziecką, nakazały w pierwszych dniach grudnia rozbrowienie i internowanie niedawnych sojuszników¹⁵. 5 XII 1919 r. zawarto radziecko-estońskie porozumienie rozejmowe i wznowiono w Tartu rozmowy pokojowe¹⁶, ale dwa dni później radzieckie wojska przypuściły atak na Narwę¹⁷. Jego celem było skłonienie estońskiej delegacji do ustępstw, lecz trzytygodniowe ciężkie walki nie spowodowały zerwania rozpoczętych negocjacji. 3 I 1920 r. ponownie zawarty został rozejm¹⁸, a niemal dokładnie miesiąc później podpisano radziecko-estoński pokój¹⁹.

Radziecko-estońskie negocjacje, choć stosunkowo krótkie, z powodu ataku Armii Czerwonej na Narwę toczyły się w napiętej atmosferze. Najtrudniejszym

¹² *Report of the Select Committee...*, s. 44; J. Piirsalu, *Historian Andrey Zubov: Concluding the Tartu Peace Treaty with the Bolsheviks Was a Moral Mistake for Estonia*, „The International Centre for Defence and Security” [online], 20 II 2020 [dostęp: 10 III 2020]: <<https://icds.ee/en/historian-andrey-zubov-concluding-the-tartu-peace-treaty-with-the-bolsheviks-was-a-moral-mistake-for-estonia/>>; M.W. Graham, *The Diplomatic Recognition of the Border States*, part 2: *Estonia*, Berkeley 1939, s. 281–282; J.D. Smele, *The Russian Civil Wars 1916–1926. Ten Years That Shook the World*, Oxford et al. 2015, s. 127; K. Brüggemann, *Defending National Sovereignty against Two Russias: Estonia in the Russian Civil War, 1918–1920*, „Journal of Baltic Studies” 2003, vol. 34, No. 1, s. 31, 37–38. Zob. także: W. Materski, *W obronie piędzi ziemi. Estońsko-sowiecki/rosyjski spór terytorialny 1917–2018*, Warszawa 2020 (*East of the West / Wschód Zachodu*, 6), s. 34.

¹³ *Report of the Select Committee...*, s. 44.

¹⁴ D. Bullock, *The Russian Civil War, 1918–22*, Oxford–New York 2008, s. 63–68; A. Kasekamp, *The Radical Right in Interwar Estonia*, London 2000, s. 11.

¹⁵ P. Buttar, *The Splintered Empires. The Eastern Front 1917–21*, Oxford 2017, s. 367–368.

¹⁶ S. Tambur, S. Hankewitz, *Estonia Celebrates the 100th Anniversary of the Tartu Peace Treaty*, „Estonian World” [online], 2 II 2020 [dostęp: 3 III 2022]: <<https://estonianworld.com/security/estonia-celebrates-the-100th-anniversary-of-the-tartu-peace-treaty/>>; T. Miljan, op. cit., s. 343; W. Materski, *W obronie...*, s. 36.

¹⁷ S.R. Dunn, op. cit., s. 239.

¹⁸ K. Arjakas, op. cit.

¹⁹ M. Salupere, *Millenary Tartu: The City of Youth and Good Ideas*, Tartu 2006, s. 34; W. Materski, *W obronie...*, s. 38.

tematem były w nich kwestie terytorialne, rozumiane jako kluczowy element polityki bezpieczeństwa obydwu państw, oraz określenie wspólnej granicy²⁰. Atak bolszewickich wojsk miał stanowić swego rodzaju argument wspierający wysunięte przez radziecką delegację żądanie, by po stronie rosyjskiej znalazł się pas ziem położonych na lewym, zachodnim brzegu Narwy, rozciągający się aż po niewielką rzekę Kundę oraz położoną nad północnym brzegiem jeziora Pejpus wieś Rannapungerija. Zażądano ponadto, by Estonii wolno było budować umocnienia wojskowe nie bliżej niż 11 km od tak wytyczonej granicy. Tereny te miałyby stanowić strefę buforową odsuwającą Estonię od Piotrogradu, w istocie jednak chodziło o strategiczną przewagę Armii Czerwonej, ponieważ na zachód od Narwy aż po Tallinn nie ma żadnych istotnych przeszkód naturalnych do toczenia walk, a jedynym miejscem, gdzie dało się stawić radzieckim wojskom poważniejszy opór, był przesmyk między Zatoką Fińską a jeziorem Pejpus. Co rozumiały, estońska delegacja odrzuciła to żądanie, przedstawiając własną propozycję przebiegu granicy wzdłuż przepływającej 7–8 km na wschód od Narwy rzeki Ługi. Na to z kolei nie chciała przystać strona radziecka²¹.

W grudniu 1919 r. obydwie delegacje przeprowadziły konsultacje na najwyższym szczeblu w Tallinnie i Moskwie (w ich trakcie doszło też do zmiany przewodniczącego radzieckiej delegacji z Leonida Krasina na Adolfa Joffego²²). Po ich zakończeniu udało się wreszcie osiągnąć kompromis. Ustalono, że linia graniczna przesunięta zostanie na teren pomiędzy rzekami Narwą i Ługą. Dzięki temu w granicach Estonii znalazły się Iwangorod (est. Jaanilinn) oraz niewielka, głęboka na 3–4 km strefa buforowa po wschodniej stronie Narwy²³. Z perspektywy radzieckiej granica poprowadzona została dostatecznie daleko od Ługi, by obszar pomiędzy nią a Narwą utrudniał podjęcie działań ofensywnych przeciwko Piotrogradowi z kierunku południowo-zachodniego.

Z wojskowego punktu widzenia odcinek granicy wyznaczony na południe od jeziora Pejpus nie miał istotnego znaczenia. Radziecka delegacja od razu zgodziła się, by granicę wytyczono wzdłuż istniejącej linii frontu pomiędzy wojskami obu państw. Po estońskiej stronie znalazło się miasto Pieczory (est. Petseri)²⁴. Równie szybko osiągnięto też zgodę w sprawie przekazania Estonii 15 mln rubli w złocie (ważyło 11,6 t)²⁵, bo na tyle obie strony oszacowały estońską część carskich rezerw złota. Ponadto Rosja Radziecka przyznała Estończykom koncesję na eksploatację 1 mln ha lasów znajdujących się po jej stronie i zgodziła się wybudować linię kolejową biegnącą od granicy do Moskwy oraz zwrócić ewakuowane w czasie pierwszej wojny światowej

²⁰ K. Arjakas, op. cit.

²¹ Ibidem.

²² N. Taylor, *Estonia. A Modern History*, London 2018, s. 43.

²³ *Esthonia and Soviet Republic...*, art. 3, s. 53.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, art. 12 (1), s. 65; T. Miljan, op. cit., s. 343.

estońskie dobra kultury²⁶. Przede wszystkim jednak obydwie strony zgodziły się na wzajemne uznanie swojej państwowości i nawiązanie stosunków dyplomatycznych²⁷. Warto pamiętać, że podpisanie pokoju z Rosją Radziecką uważane jest do dzisiaj za przełomowe wydarzenie w historii Estonii, wręcz na równi z ogłoszeniem niepodległości 24 II 1918 r.²⁸

Nie można zapomnieć, że zawarty w lutym 1920 r. w Tartu radziecko-estoński traktat pokojowy ponownie stanął na porządku dziennym w ostatniej dekadzie XX w. Konieczne okazało się wówczas zawarcie nowego porozumienia regulującego relacje pomiędzy Estonią a Federacją Rosyjską, w którym nie można było pominąć wytyczenia granicy. Estończycy chcieli, by biegła tak, jak zostało to opisane w traktacie z 1920 r., bez uwzględnienia zmian wprowadzonych przez Stalina po drugiej wojnie światowej, gdy zaanektowana przez Związek Radziecki w roku 1940 i ponownie zajęta w 1944 Estonia była jedną z republik związkowych. Na północy Estońska Socjalistyczna Republika Radziecka straciła wówczas na rzecz Rosji Iwangorod oraz wszystkie obszary na prawym brzegu Narwy. Na południu zaś pozbawiona została miasta Pieczory z okolicami²⁹. Rząd Estonii stanął na stanowisku, że granica z Rosją została określona w traktacie z 1920 r., a późniejsze zmiany były nielegalne, tymczasem rząd Rosji zakwestionował ciągłość obowiązywania zawartego wówczas w Tartu porozumienia. Rosjanie podkreślali, że po restytucji niepodległości Estonii w 1991 r. administracyjna granica pomiędzy Estońską SRR i Rosyjską SFRR, którą w 1945 r. wytyczyły władze radzieckie, stała się automatycznie granicą międzypaństwową. Innymi słowy argumentowały, że strona estońska wysuwa pod ich adresem nieuzasadnione żądania terytorialne³⁰.

Po latach negocjacji 18 II 2004 r. estońsko-rosyjskie porozumienie o przebiegu wspólnej granicy zostało w końcu podpisane. Estończycy jednostronnie dodali w nim preambułę, w której w sposób niewiążący dla Rosji znalazło się odniesienie do pokoju zawartego w 1920 r. Według rosyjskich władz dawało to Estonii możliwość zgłoszenia pretensji terytorialnych w przyszłości, gdyby Moskwa zgodziła się na nowy traktat graniczny w kształcie proponowanym przez Tallinn³¹. Dlatego też odmówiła ratyfikowania dokumentu.

Dopiero 18 II 2014 r. w Moskwie ministrowie spraw zagranicznych Urmas Paet i Siergiej Ławrow ponownie podpisali porozumienie graniczne

²⁶ *Esthonia and Soviet Republic...*, art. 12 (4–6), s. 65; ibidem, art. 16, Annex 3, s. 69.

²⁷ Ibidem, art. 1, s. 51; N. Taylor, op. cit., s. 41; T. Miljan, op. cit., s. 362–363.

²⁸ S. Tambur, S. Hankewitz, op. cit.; M. Huang, *Estonia, w: Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands, and Culture*, ed. R. Frucht, Santa Barbara–Denver–Oxford 2005, s. 76.

²⁹ L. Mälksoo, *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian-Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia's Status in International Law*, „Juridica International” 2005, No. 10, s. 145–146.

³⁰ C. Levinsson, *The Long Shadow of History: Post-Soviet Border Disputes – The Case of Estonia, Latvia and Russia*, „The Quarterly Journal” 2006, vol. 5, No. 2, s. 103–104.

³¹ Ibidem, s. 106–108.

między oboma państwami³². Ze względu na napięte relacje dwustronne i to nie zostało jednak ratyfikowane³³. W 2019 r. przewodniczący estońskiego parlamentu Henn Põlluaas powiedział publicznie, że porozumienie z 2014 r. może pomyślnie przejść procedurę ratyfikacyjną tylko wtedy, gdy granica estońsko-rosyjska zostanie wytyczona zgodnie z postanowieniami traktatu z 1920 r.³⁴ W przemówieniu noworocznym z 1 I 2021 r. stwierdził z kolei, że wschodnia granica Estonii wciąż będzie biegła zgodnie z ustaleniami poczynionymi w 1920 r. w Tartu³⁵. W chwili obecnej trudno przewidzieć, kiedy obydwie strony zgodzą się na ratyfikację nowego porozumienia granicznego. Dopiero wówczas radziecko-estoński traktat pokojowy z 2 II 1920 r. przejdzie ostatecznie do historii.

Traktat pokojowy pomiędzy Rosją Radziecką a Finlandią

Choć niektórzy autorzy twierdzą, że radziecko-fiński traktat pokojowy zawarty 14 X 1920 r. w Tartu był podobny do układów podpisanych z Rosją Radziecką przez państwa bałtyckie³⁶, to w istocie różnił się od nich pod wieloma względami. Przede wszystkim należy przypomnieć, że w chwili zawarcia porozumienia rząd Finlandii nie musiał już zabiegać o międzynarodowe uznanie swojego państwa, nawet ze strony Rosji Radzieckiej. Doszło już bowiem do tego znacznie wcześniej, 31 XII 1917 r., gdy delegacja fińskiego senatu (czyli rządu), na czele której stał przewodniczący Pehr Evind Svinhufvud, przybyła do Piotrogradu i złożyła wizytę przewodniczącemu Rady Komisarzy Ludowych RFSRR Włodzimierzowi Leninowi³⁷. 4 I 1918 r. opublikowany został w tej sprawie odpowiedni dekret Wszechrosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego, a 28 stycznia jego decyzję potwierdził III Ogólnorosyjski Zjazd

³² W. Materski, *W obronie...*, s. 119, 163–175.

³³ Ibidem, s. 119–122; M. Salu, *Estonian-Russian Border Treaty to Be Signed, in Moscow*, „Postimees” [online], 17 II 2014 [dostęp: 13 III 2022]: <<https://news.postimees.ee/2699996/estonian-russian-border-treaty-to-be-signed-in-moscow>>; A. Vahtla, *Moscow: Border Treaty Won't Be Ratified if Estonia Doesn't Change Conduct*, „Eesti Rahvusringhääling” [online], 23 V 2018 [dostęp: 13 III 2022]: <<https://news.err.ee/833760/moscow-border-treaty-won-t-be-ratified-if-estonia-doesn-t-change-conduct>>.

³⁴ M. Turovski, *Põlluaas on Border Treaty Sparks Reactions from Kremlin and State Duma*, „Eesti Rahvusringhääling” [online], 20 XI 2019 [dostęp: 19 I 2021]: <<https://news.err.ee/1005079/polluaas-on-border-treaty-sparks-reactions-from-kremlin-and-state-duma>>.

³⁵ R. Vaino, *Russian Politicians Criticize Põlluaas' Tartu Peace Treaty Comment*, „Eesti Rahvusringhääling” [online], 4 I 2021 [dostęp: 19 I 2022]: <<https://news.err.ee/1227292/russian-politicians-criticize-polluaas-tartu-peace-treaty-comment>>.

³⁶ G. Rutenberg, *The Baltic States and the Soviet Union*, „The American Journal of International Law” 1935, vol. 29, No. 4, s. 598–600.

³⁷ *Постановление Совета Народных Комиссаров No. 101 от 18 декабря 1917*, „Pauli Kruhse's Homepage” [online, dostęp: 13 III 2022]: <<https://histdoc.net/history/itsen2.html>>.

Rad³⁸. Fakt uznania przez Rosję Radziecką niepodległości Finlandii w granicach autonomicznego Wielkiego Księstwa został przypomniany wprost w preambule traktatu pokojowego z 1920 r.³⁹ Innymi słowy, radziecko-fiński układ pokojowy tylko potwierdził istniejący stan rzeczy, tzn. uznanie przez Rosję niepodległości Finlandii już na przełomie 1917 i 1918 r.

Odmienność prawno-międzynarodowej sytuacji Finlandii od położenia Estonii, Łotwy i Litwy w chwili podpisywania przez fińską delegację traktatu pokojowego z Rosją nie polegała jednak tylko na tym, że reżim Lenina zdażył uznać jej niepodległość niemal trzy lata wcześniej. W styczniu 1918 r. oprócz państw centralnych powstanie nowego podmiotu na północy Europy zaakceptowały trzy skandynawskie królestwa, a także Francja (choć już w październiku anulowała ten krok w proteście przeciwko wyborowi na króla Finlandii niemieckiego księcia Fryderyka Karola Heskiego) i kilka państw neutralnych, nie tylko europejskich⁴⁰.

Pod koniec stycznia 1918 r. w Finlandii wybuchło powstanie zwolenników radykalnej lewicy, które szybko przekształciło się w wojnę domową. Czerwona Finlandia wspierana była przez rosyjskich bolszewików dostawami broni, oficerami, którzy dowodzili jej wojskami, a także oddziałami rosyjskich żołnierzy i marynarzy ze zrewoltowanych garnizonów rozlokowanych na terytorium Finlandii jeszcze przed upadkiem caratu⁴¹. Nie oznaczało to jednak, że legalne władze Finlandii i Rosja Radziecka znalazły się w stanie

³⁸ Выписка No. 321 от 23 декабря 1917 из протокола заседания Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета Советов рабочих и солдатских депутатов Российской Советской Республики от 22 декабря 1917 о признании государственной независимости Финляндской Республики, „Pauli Kruhse’s Homepage” [online, dostęp: 13 III 2022]: <<https://histdoc.net/history/itsen2.html>>.

³⁹ *Peace Treaty between the Republic of Finland and the Russian Socialist Federal Soviet Republic, Signed at Dorpat, October 14th, 1920*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. III, Lausanne 1921, dok. 91, s. 65.

⁴⁰ Telegram posła USA w Helsinkach (Brodie’ego) do Sekretarza Stanu USA (Stimsona), Helsinki, 7 VIII 1930, załącznik: *Documents from the Finnish Foreign Office Regarding the Recognition of Finland*, w: *Records of the US Department of State Relating to the Internal Affairs of Finland, 1910–1944*, Biblioteka Parlamentu w Helsinkach, BPH, MFR 149, rolka 17, klatki 1077–1096; H. Lauterpacht, *Recognition in International Law*, Cambridge 1947, s. 29, przyp. 2.

⁴¹ Zob. np.: М.С. Свечников, *Революция и гражданская война в Финляндии 1917–18 гг. Воспоминания и материалы*, Москва 1923; *Trotsky’s Note to Svinhufvud Concerning the Intervention of Russian Troops in the Civil Conflict in Finland, 29 January 1918*, w: *Finland and Russia 1808–1920. From Autonomy to Independence. Selection of Documents*, ed. and transl. D.G. Kirby, London–Basingstoke 1975, dok. 134, s. 231; I. Smilga, *The Finnish Revolution and the Russian Troops*, („Izvestiya Gel’singforskiego Sovieta” 19 January / 1 February 1918), w: *Finland and Russia...*, dok. 135, s. 232; *The Russian Contribution to the Finnish Civil War of 1918*, w: *Finland and Russia...*, s. 233–234; O. Jussila, S. Hentilä, J. Nevakivi, *From Grand Duchy to Modern State. A Political History of Finland since 1809*, transl. D. Arter, E.-K. Arter, London 1995, s. 118.

wojny. Pomoc płynąca dla czerwonych z Piotrogradu musiała zostać zresztą szybko ograniczona do minimum, a wojska rosyjskie zobowiązane były wycofać się do swojego kraju zgodnie z warunkami pokoju brzeskiego zawartego przez bolszewików z państwami centralnymi 3 III 1918 r.⁴² Bez pomocy zza wschodniej granicy wynik wojny domowej byłby przesadzony. Tym bardziej, że na pomoc legalnym władzom Finlandii przybyły pułk wyszkolonych w Niemczech fińskich ochotników, niemiecka Dywizja Bałtycka, a także zagraniczni ochotnicy, głównie ze Szwecji⁴³. Ostatecznie walki ustały w połowie maja.

Trzeba w tym miejscu przypomnieć, że 1 III 1918 r., a więc zaledwie dwa dni przed podpisaniem pokoju brzeskiego, pomiędzy Rosją Radziecką a Fińską Socjalistyczną Republiką Robotniczą doszło do zawarcia układu *O przyjaźni i braterstwie*⁴⁴. Najważniejszymi postanowieniami były w nim: uznanie niepodległości czerwonej Finlandii przez stronę radziecką (choć wyrażone nie wprost w art. 1, który mówił o przekazaniu niepodległej Fińskiej SRR wszelkich nieruchomości należących do Republiki Rosyjskiej lub rosyjskich instytucji państwowych znajdujących się w granicach byłego Księstwa Finlandii; za kuriozalny należy przy tym uznać fakt, że układ podpisano zaledwie niecałe dwa miesiące po uznaniu przez Radę Komisarzy Ludowych z Leninem na czele niepodległości Finlandii oraz jej legalnego rządu) oraz zgoda władz Rosji Radzieckiej na przekazanie w fińskie ręce terytorium Pieczengi (fiń. Petsamo), czyli obszaru rozciągającego się wzdłuż norweskiej granicy do brzegów Morza Arktycznego (po stronie fińskiej pozostawała również zachodnia część Półwyspu Rybackiego)⁴⁵. Ceną za przekazanie czerwonej Finlandii Pieczengi była zgoda Helsinek na oddanie Rosji Radzieckiej usytuowanego 60 km od Piotrogradu fortu Ino (Nikołajewskiego) i zapewnienie Rosjanom tranzytu do niego⁴⁶.

Klęska czerwonych w wojnie domowej w Finlandii unieważniła ten układ. Sprawa przynależności Pieczengi, a także przebiegu granicy w Karelii Wschodniej, gdzie tliło się zarzewie konfliktu między obydwoma państwami, pozostawała więc otwarta. Tymczasem w listopadzie 1918 r. Niemcy skapitulowały na froncie zachodnim, co dla Finlandii oznaczało konieczność reorientacji polityki zagranicznej. W grudniu nowym regentem został sprzeciwiający się

⁴² *Telegram from the Consul General at Moscow (Summers) to the Secretary of State (Lansing), Moscow, March 30 and April 2, 1918. Peace Treaty of Brest Litovsk*, w: *Finland 1917–1918 in the Documents of the US Department of State*, ed. and select. J. Suchoples, Wrocław 2006, dok. 250, art. 6, s. 207.

⁴³ M. Tikka, *Warfare and Terror in 1918*, w: *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, ed. T. Tepora, A. Roselius, Leiden–Boston 2014, s. 91–92; O. Jussila, S. Hentilä, J. Nevakivi, op. cit., s. 116–118.

⁴⁴ *Treaty between the Russian and Finnish Socialist Republics*, „Heninen” [online, dostęp: 14 III 2022]: <http://heninen.net/sopimus/1918_e.htm>.

⁴⁵ *Ibidem*, art. 1, 15.

⁴⁶ *Ibidem*, art. 16.

włączeniu Finlandii do niemieckiej strefy wpływów w Europie Środkowej gen. Carl Gustaf Mannerheim, a nowe wybory do Eduskunty (fińskiego parlamentu) przeprowadzono na początku marca 1919 r.⁴⁷ W związku z tym 3 maja przedstawiciele Francji, Japonii, USA i Wielkiej Brytanii zdecydowali się uznać niepodległość nowego państwa na północy Europy⁴⁸.

Od razu po tym pojawiło się pytanie o możliwość udziału Finlandii w działaniach na rzecz odbicia Piotrogradu z rąk bolszewików i obalenia ich reżimu w Rosji. Dylemat, przed którym stanął rząd w Helsinkach, polegał na podjęciu decyzji, jaka Rosja jest bardziej niebezpieczna – biała z rojeniami jej przywódców o jedności i niepodzielności terytorium dawnego imperium carów, czy czerwona, szermująca hasłami ogólnoeuropejskiej rewolucji proletariackiej. Podpowiedzi udzielili Finom polityczni przeciwnicy bolszewików skupieni w paryskiej Rosyjskiej Konferencji Politycznej – adm. Aleksandr Kołczak oraz gen. Nikołaj Judenicz, który zanim udał się na drugą stronę Zatoki Fińskiej, przez pewien czas rezydował w Helsinkach⁴⁹. Wszyscy oni pragnęli, by wojska fińskie zajęły Piotrogród i w ten sposób przyczyniły się do zwycięstwa białych w rosyjskiej wojnie domowej, ale jednocześnie nie chcieli uznać niepodległości Finlandii lub zwlekali z podjęciem tej decyzji⁵⁰. Kołczak zgodził się to zrobić warunkowo dopiero w czerwcu 1919 r., gdy jego letnia ofensywa straciła już impet i ujrzał widmo porażki (powzięcie ostatecznej decyzji pozostawiał rosyjskiemu zgromadzeniu konstytucyjnemu, które miało się zebrać w bliżej nieokreślonej przyszłości)⁵¹. W rezultacie ani on, ani

⁴⁷ *Letter of the Finnish Minister in Washington (Saastamoinen) to the US Secretary of State (Lansing), Washington, December 10, 1919*, w: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1919*, vol. II, ed. J.F. Fuller, Washington 1934, s. 224–226.

⁴⁸ *Recognition of Independence of Finland. M. Pichon's Room Quai d'Orsay, Paris, Saturday May 3, 1919 at 4.00 P.M.*, w: *Records of the US...*, Biblioteka Parlamentu w Helsinkach, BPH, MFR 149, rolka 17, klatki 1114–1119.

⁴⁹ D.G. Kirby, *Finland in the Twentieth Century. A History and Interpretation*, Minneapolis 1979, s. 59.

⁵⁰ *Telegram from the Consul in Helsingfors (Haynes) to the Secretary of State (Lansing), Helsingfors, January 18, 1919, 10 a.m. [Received 3.40 p.m.]*, w: *Finland in the Documents of the US Department of State: January–July 1919*, ed. and select. J. Suchoples (Publikationen des Lehrstuhls für Nordische Geschichte, 19), Greifswald 2015, dok. 43, s. 27–28; *Letter from the Russian Chargé d'Affaires ad interim in Washington (Ughet) to the Acting Secretary of State (Polk), Washington, May 15, 1919. Enclosure: Paraphrase of a Telegram from the Foreign Minister of the Kolchak Government (Sazonov) to the Russian Embassy in the United States Containing the Protest of the Russian Political Conference in Paris, Paris, May 15, 1919*, w: *Finland 1917–1918...*, dok. 319, s. 321–322.

⁵¹ *Telegram of Leaders of the Big Five (Clémenceau, Lloyd George, Orlando, Wilson, Saionji) to Admiral Kolchak, 26th May, 1919*, w: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1919*, vol. VI: *The Paris Peace Conference*, ed. J.V. Fuller, Washington 1946, s. 73–75; *Telegram of Admiral A.V. Kolchak to Georges Clémenceau, 4th June 1919*, w: *Papers of Woodrow Wilson*, vol. LX: *June 1–17, 1919*, ed. A.S. Link Jr., D.W. Hirst, Princeton 1989, s. 141–144.

gen. Judenicz nie otrzymali bezpośredniego wojskowego wsparcia Finlandii, co przypieczętowało los ich wysiłków na rzecz pokonania bolszewików.

Co do zamiarów rosyjskich bolszewików fińskie władze nie miały żadnych złudzeń. Z ich perspektywy niebezpiecznym sąsiadem była zarówno Rosja biała, jak i czerwona. Nie udzielając pomocy pierwszej, nie opowiadały się zatem bynajmniej po stronie drugiej. Oceniły jedynie, że natychmiastowa wygrana białych byłaby w danym momencie niebezpieczniejsza dla ich państwa niż wciąż niepewne zwycięstwo czerwonych, którzy przecież już w 1917 r. niepodległość Finlandii uznali. Swobodę w podejmowaniu tej decyzji władze w Helsinkach zawdzięczały uznaniu swojej państwowości przez mocarstwa zachodnie. Wprawdzie główni zwycięzcy pierwszej wojny światowej dążyli do tego, by wojska fińskie zaangażowały się po stronie białych, ale w momencie, gdy zgodzili się nawiązać z Finlandią stosunki dyplomatyczne, jej rząd nie musiał już spełniać każdego z ich życzeń. Mógł się po prostu kierować fińską racją stanu, a ta nakazywała zachowanie daleko idącej wstrzeźliwości wobec obozu rosyjskich przeciwników bolszewizmu.

Wojna pomiędzy Finlandią a Rosją Radziecką nie wybuchła więc także w roku 1919, i to pomimo przybierającego na sile konfliktu w Karelii Wschodniej, regionie zamieszkanym przez ludność fińskojęzyczną, który nigdy nie leżał w granicach Finlandii. Strona fińska zgłaszała jednak motywowane względami narodowościowymi pretensje do jego części, choć większość miejscowej ludności opowiadała się za pozostaniem w granicach Rosji i uzyskaniem jakiejś formy autonomii albo też za niezależnością zarówno od Rosji, jak i Finlandii⁵². Walki objęły obszar Białej Karelii, tzn. ziemie położone na północ i północny zachód od jeziora Onega, pomiędzy granicą Finlandii a Morzem Białym. Rozpoczęły się już w marcu, podczas fińskiej wojny domowej roku 1918, i trwały do początku października. Zaangażowane były w nie oddziały fińskiej armii (oficjalnie ochotnicy walczący o prawo Karelów do samostanowienia), siły fińskiej Gwardii Czerwonej, które wycofały się z terytorium Finlandii, rosyjscy bolszewicy, a także brytyjskie wojska interwencyjne, które nadeszły od Murmańska, by chronić wiodącą do tego portu linię kolejową⁵³. Na tych północnych pustkowiach walczył wówczas praktycznie każdy z każdym: rosyjscy bolszewicy z białymi Finami i Brytyjczykami, biali Finowie – z rosyjskimi bolszewikami i Brytyjczykami, a także ze zorganizowanym przez tych ostatnich, którzy mieli

⁵² L. Novikova, *An Anti-Bolshevik Alternative. The White Movement and the Civil War in the Russian North*, transl. S. Bernstein, Madison–London 2018, s. 146–153; M. Engman, *Karelians between East and West*, w: *Ethnicity and Nation Building in the Nordic World*, ed. S. Tägil, London 1995, s. 225–227; L. Hannikainen, R. Hanski, A. Rosas, *Implementing Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts. The Case of Finland*, Dordrecht–Boston–London 1992, s. 32.

⁵³ J.D. Smele, *Historical Dictionary of the Russian Civil Wars, 1918–1926*, Lanham 2015, s. 576; R.K. Debo, op. cit., s. 88–90; C.C.M. Maynard, *The Murmansk Venture*, London 1929, s. 1–9.

zbyt mało swoich żołnierzy, legionem fińskim składającym się z czerwonych Finów, którzy po wojnie domowej uszli na północ, poza granice Finlandii, ale nie chcieli wiązać swojej przyszłości z Rosją Radziecką (choć odmówili uczestniczenia w walkach z jej wojskami)⁵⁴. Oddziały białych Finów zostały ostatecznie pokonane przez siły pod brytyjskim dowództwem i zmuszone na początku października 1918 r. do odwrotu.

W ostatniej dekadzie kwietnia 1919 r. ruszyła jednak do Karelii kolejna zorganizowana przez fińskie władze ekspedycja karelskich ochotników. Tym razem walki toczyły się w Karelii Ołonieckiej, na przesmyku pomiędzy jeziorami Ładoga i Onega. Cel, którym było przyłączenie tego regionu do Finlandii, i tym razem nie został zrealizowany. Siły ochotników były zbyt słabe, a lokalna ludność wsparła ich tylko w ograniczonym stopniu (nie doszło do wybuchu dużego antybolszewickiego powstania)⁵⁵. Jedynie mieszkańcy położonej przy samej granicy gminy Porosoziero (fiń. Porajärvi) opowiedzieli się w czerwcu za przyłączeniem do Finlandii, idąc w ślady sąsiadów z położonej nieco bardziej na północ nadgranicznej gminy Rieboły (fiń. Repola), którzy podjęli taką samą decyzję już w roku 1918⁵⁶. Byli oni wszakże chronieni przez oddziały fińskiej armii, co powstrzymywało bolszewików przed odwetem i dawało nadzieję, że obydwie gminy staną się integralnymi częściami Finlandii, ostatecznie niespełnioną. Krwawe wydarzenia, które w latach 1918–1919 rozegrały się w różnych częściach Karelii, świadczyły o wrogości między Finlandią i Rosją Radziecką, ale i one nie doprowadziły do formalnego ogłoszenia stanu wojny.

Tymczasem nadeszła jesień roku 1919, a wraz z nią wycofanie brytyjskich oddziałów z północy Rosji⁵⁷. Wkrótce rosyjska daleka północ wraz z całą Karelią Wschodnią znalazły się pod kontrolą bolszewików, co wraz z klęską ekspedycji ochotników w Karelii Ołonieckiej położyło kres mrzonkom o przesunięciu granic Finlandii na wschód⁵⁸. Wprawdzie sytuacja wzdłuż granicy radziecko-fińskiej w Karelii nadal daleka była od stabilizacji⁵⁹, ale po zawarciu 2 II 1920 r.

⁵⁴ A. Roselius, *Holy War: Finnish Irredentist Campaigns in the Aftermath of the Civil War*, w: *The Finnish Civil War...*, s. 136; O. Jussila, S. Hentilä, J. Nevakivi, op. cit., s. 123.

⁵⁵ Ibidem, s. 130; J. Paasivirta, *The Victors in World War I and Finland. Finland's Relations with the British, French and United States Governments in 1918–1919*, Helsinki 1965, s. 146; *Видлицикая операция*, „Хронос” [online, dostęp: 17 III 2022]: <<http://www.hrono.ru/sobyit/1900sob/1919vidlic.html>>.

⁵⁶ A. Roselius, op. cit., s. 137; D.G. Kirby, op. cit., s. 61.

⁵⁷ J.R. Ullman, *Anglo-Soviet Relations, 1917–1921*, vol. II: *Britain and the Russian Civil War*, Princeton 1968, s. 197–199.

⁵⁸ B.D. Rhodes, *The Anglo-American Intervention at Archangel, 1918–1919: The Role of the 339th Infantry*, „The International History Review” 1986, vol. 8, No. 3, s. 386–387; O. Jussila, S. Hentilä, J. Nevakivi, op. cit., s. 130.

⁵⁹ W Białej Karelii, czyli na obszarze rozciągającym się pomiędzy Morzem Białym a granicą Finlandii, wciąż jeszcze istniała utworzona w lipcu 1919 r. Republika Karelii ze stolicą w Uehcie (ob. Kalewała), którą bolszewicy zlikwidowali w maju i czerwcu 1920 r. J.D. Smele, *The Russian...*, s. 359; J. Minahan, *Encyclopedia of the Stateless Nations. Ethnic and*

estońsko-radzieckiego traktatu pokojowego po obydwu stronach Zatoki Fińskiej zapanował pokój, co kazało rządowi w Helsinkach zastanowić się nad tym, jak w niestabilnych realiach ułożyć relacje ze wschodnim sąsiadem.

Wiosną 1920 r. w Finlandii w zasadzie pogodzono się, że zwycięzcami wojny domowej w Rosji będą bolszewicy. Finowie wiedzieli jednak – chociażby za sprawą wniosków płynących z obserwacji krótkich rokowań estońsko-radzieckich i widocznego momentu słabości reżimu – że bolszewikom zależy na szybkim osiągnięciu porozumienia z sąsiadami, by zająć się umacnianiem władzy w kraju. Dlatego już w marcu minister spraw zagranicznych Rudolf Woldemar Holsti zaproponował Rosjanom rozmowy o dwustronnym porozumieniu. Odbyły się one w miejscowości Rajajoki i trwały zaledwie dwa dni, od 22 do 24 kwietnia. W maju władze Finlandii zaakceptowały wysuniętą przez ludowego komisarza spraw zagranicznych RFSRR Giorgija Cziczierina propozycję powrotu do stołu negocyjacyjnego, choć w czasie krótkich kwietniowych negocjacji bolszewicy odrzucili warunek wstępny strony fińskiej⁶⁰. Chodziło w nim o zobowiązanie, że wojska radzieckie nie przekroczą linii kolei murmańskiej, co miałyby stanowić gwarancję poszanowania prawa do samostanowienia ludności Karelii Wschodniej. W kwietniu 1920 r. powołano w Helsinkach komitet złożony z przedstawicieli wszystkich reprezentowanych w parlamencie partii politycznych, na czele którego stanął Juho Kusti Paasikivi. Zadaniem komitetu było wypracowanie stanowiska negocyjacyjnego Finlandii, przede wszystkim w sprawach finansowych i terytorialnych. Po dwóch miesiącach przekształcił się w delegację, która miała osiągnąć jak najkorzystniejsze dla Helsinek warunki porozumienia⁶¹. Rozmowy z radziecką delegacją rozpoczęły się 12 czerwca w Tartu.

Negocjacje trwały cztery miesiące i toczyły się w cieniu wydarzeń związanych z wojną polsko-radziecką. Zaakceptowana ostatecznie granica radziecko-fińska pokrywała się z tą pomiędzy Wielkim Księstwem Finlandii a Rosją i jedynie na dalekiej północy została przedłużona aż do Morza Arktycznego, ze względu na przyłączenie do Finlandii terytorium Pieczengi. Należy to uznać za paradoks, ponieważ kwestie terytorialne, podobnie jak w przypadku traktatu radziecko-estońskiego, stanowiły najtrudniejszy element negocjacji. Mówił o tym członek radzieckiej delegacji w Tartu Płaton Kierzencew w wywiadzie

---

National Groups around the World, vol. II: D–K, Westport–London 2002, s. 930–931; J. Niinistö, *Heimosotien historia 1918–1922*, Helsinki 2005, s. 225.

⁶⁰ R.K. Debo, op. cit., s. 227; M. Kangaspuro, *The Origins of the Karelian Worker's Commune, 1920–1923. Nationalism as the Path to Communism*, „The NEP Era: Soviet Russia, 1921–1928” 2007, vol. I, s. 4–5; W. Materski, *Problem rozgraniczenia Sowietów z Finlandią, 1917–1922*, „Dzieje Najnowsze” 2018, t. L, nr 4, s. 17; *The Peace with Finland*, „Soviet Russia. Official Organ of the Russian Soviet Government Bureau”, 18 XII 1920: <<https://histdoc.net/history/SOVRU1920-12-18.html>> [dostęp: 15 III 2022].

⁶¹ *Juho Kusti Paasikivi 1870–1956, 7th President of Finland, 1946–1956*, „The Presidents of Finland” [online, dostęp: 16 III 2022]: <<https://suomenpresidentit.fi/paasikivi/?lang=en>>.

udzielonym w grudniu 1920 r. gazecie „Soviet Russia” – oficjalnemu organowi prasowemu biura rządu Rosji Radzieckiej w Nowym Jorku⁶². Finowie już na samym początku rozmów zażądali prawa do samostanowienia dla ludności Karelii, co strona radziecka natychmiast odrzuciła, uznając to za ingerencję w wewnętrzne sprawy Rosji⁶³. Warto pamiętać, że wiosną obydwu państw próbowały zabezpieczyć swoje interesy na terenie Karelii Wschodniej metodą faktów dokonanych. W maju, na kilka dni przed zajęciem stolicy samozwańczej Republiki Karelii Uhtuy przez Armię Czerwoną rząd Finlandii uznał ją i udzielił jej finansowego wsparcia. 8 czerwca natomiast Rosja Radziecka utworzyła na zamieszkanym przez Karelów ziemiach guberni archangielskiej i ołonieckiej Karelską Komunę Robotniczą, co miało stanowić dowód zrealizowania przez bolszewików postulatu przyznania lokalnej ludności autonomii i bezzasadność żądań wysuwanych przez stronę fińską⁶⁴.

Po miesiącu, 14 lipca negocjacje zawieszono na dwa tygodnie⁶⁵. Obu delegacjom czas ten potrzebny był na konsultacje, ale to głównie Finom zależało na przeciągnięciu rozmów, ponieważ czekali na rozwój sytuacji międzynarodowej. Oddziały polskie cofały się pod naporem Armii Czerwonej, Rzeczpospolita prosiła o pomoc zachodnich aliantów, a rząd Wielkiej Brytanii wystąpił do Rosji Radzieckiej z propozycją zwołania generalnej konferencji pokojowej, w której miałyby uczestniczyć również państwa bałtyckie i Finlandia⁶⁶. Delegacja fińska otrzymała więc instrukcje, by przeciagać negocjacje aż do momentu wyjaśnienia, czy uda się taką konferencję zorganizować. Uzgodniono także, że z punktu widzenia Helsinek priorytetem jest uzyskanie dostępu do Morza Arktycznego, dlatego rząd polecił uczestniczącym w rozmowach w Tartu przedstawicielom, by ograniczyli żądania w sprawie samostanowienia Karelii Wschodniej i wycofania stamtąd oddziałów Armii Czerwonej, jeśli bolszewicy zgodzą się na referendum w sprawie przynależności państwowej gmin Rieboły i Porosoziero, a przede wszystkim na oddanie Finlandii terytorium Pieczengi. Finlandia nie zgodziła się też na odsunięcie od Piotrogradu granicy na Przesmyku Karelskim⁶⁷.

Sytuacja zmieniła się po bitwie warszawskiej. Finowie chcieli wykorzystać fatalny dla Rosji Radzieckiej bieg wydarzeń na froncie polskim i uniknąć przeciągania negocjacji, co mogłoby utrudnić korzystne dla nich rozstrzygnięcie sporu ze Szwecją o Wyspy Alandzkie. Podobnie radzieccy delegaci chcieli jak najszybciej zakończyć układanie traktatu z Finlandią, by zapobiec

⁶² D.G. Kirby, op. cit., s. 61–62.

⁶³ *Временное правительствво Беломорской Карелии*, „Хронос” [online, dostęp: 17 III 2022]: <http://www.hrono.ru/organ/ukaz_we/ru19170020.php>.

⁶⁴ D.G. Kirby, op. cit., s. 61.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 62.

⁶⁶ T.C. Fiddick, *Russia's Retreat from Poland, 1920. From Permanent Revolution to Peaceful Coexistence*, New York 1990, s. 98–105.

⁶⁷ D.G. Kirby, op. cit., s. 62; W. Materski, *Problem...*, s. 21.

ewentualnemu eskalowaniu fińskich żądań w obliczu niepowodzenia planów eksportu rewolucji, powstrzymać formowanie antyradzieckiej koalicji zachodnich sąsiadów Rosji zachęconych do tego przez klęskę Armii Czerwonej pod Warszawą (od Finlandii po Rumunię), a także umożliwić stronie radzieckiej przystąpienie do rozmów o pokoju z Polską bez konieczności jednoczesnego negocjowania warunków znormalizowania relacji z Finlandią.

Ostatecznie radziecko-fiński traktat pokojowy podpisano 14 X 1920 r., dwa dni po zawarciu polsko-radzieckiego porozumienia rozejmowego w Mińsku⁶⁸. Finowie poszli przy tym na ustępstwo i zgodzili się, by gminy Rieboły i Porosoziero pozostały w Rosji jako części autonomicznej Karelii Wschodniej. Jej mieszkańcom miało być przyznane prawo do samostanowienia poprzez referendum. Była to cena za zgodę Rosji Radzieckiej na wcielenie terytorium Pieczengi do Finlandii (bolszewicy zagwarantowali sobie jednak prawo tranzytu przez ten obszar do Norwegii)⁶⁹. W uzgodnionym dokumencie sprecyzowano też kilka innych kwestii, które ograniczały suwerenne prawa Finlandii na pewnych jej terytoriach o znaczeniu strategicznym. Ustalono więc, że zneutralizowanych zostanie osiem należących do niej wysp w Zatoce Fińskiej, a na dwóch z nich, Sommarö i Nervö, Finlandii nigdy nie będzie wolno zakładać wojskowych posterunków obserwacyjnych⁷⁰. To samo dotyczyło wyspy Hogland (fiń. Suursaari), co do której wyraźnie zaznaczono, że Finlandii nie będzie wolno „ustawiać [...] żadnych fortyfikacji, baterii, stacji bezprzewodowych o mocy przekraczającej jeden kilowat, portów wojennych ani baz marynarki wojennej, składów magazynów wojskowych ani materiałów wojennych”. Ponadto zakazano stacjonowania tam fińskich żołnierzy w liczbie większej niż to konieczne dla utrzymania porządku⁷¹.

W traktacie znalazło się także zobowiązanie Finlandii do rozbrojenia, a następnie rozebrania fortów Ino i Puumala. Finowie godzili się również na zakaz wznoszenia po swojej stronie granicy wież pancernych na odcinku wybrzeża między Styrsuddem i Inonniemi (w najwęższym miejscu Zatoki Fińskiej) oraz lokowania tam stałych baterii artyleryjskich, które mogłyby prowadzić ogień poza granicę wód terytorialnych Finlandii, w odległości mniejszej niż 20 km od brzegu morza. Taki sam zakaz dotyczył odcinka wybrzeża pomiędzy przylądkiem Inonniemi a ujściem rzeki Rajajoki, tzn. granicą państwową⁷². Obydwie strony przystały na znaczne ograniczenie swojej obecności wojskowej na jeziorze Ładoga i w pobliżu jego brzegów⁷³.

---

⁶⁸ *Preliminaria pokojowe – Ryga (12 października 1920 r.)*, [oprac.] P. Chabracki, „Historia” [online], 18 IV 2011 [dostęp: 14 III 2022]: <<https://historia.org.pl/2011/04/18/preliminaria-pokojowe-ryga-12-pazdziernika-1920-r/>>.

⁶⁹ *Peace Treaty between the Republic of Finland...*, art. 4, 10, s. 67–69.

⁷⁰ *Ibidem*, art. 13, s. 69.

⁷¹ *Ibidem*, art. 14, s. 69–70.

⁷² *Ibidem*, art. 15, pkt 1, s. 70.

⁷³ *Ibidem*, art. 16, pkt 1–2, s. 70.

W dniu podpisania traktatu pokojowego dołączono do niego pięć deklaracji – cztery w imieniu rządu Rosji Radzieckiej, a jedną w imieniu rządu Finlandii. Treść pierwszej i czwartej dotyczyła omawianej podczas negocjacji przyszłości Karelii Wschodniej oraz gmin Rieboły i Porosoziero. Strona radziecka zobowiązała się do zorganizowania referendum na temat przynależności państwowej wśród ludności karelskiej zamieszkującej dawne gubernie archangielską i ołoniecką oraz do przyznania im autonomii, dopóki pozostawałyby częścią Rosji. Miały więc zostać utworzone lokalny parlament, milicja i siły samoobrony. Karelowie mieliby też prawo do ułożenia życia gospodarczego zamieszkiwanych przez siebie terenów „zgodnie z lokalnymi potrzebami, ale bez naruszania ogólnej ekonomicznej organizacji Republiki (Rosyjskiej)”⁷⁴. Postanowienia te dotyczyły również gmin Rieboły i Porosoziero, będących nieodłącznymi częściami Karelii Wschodniej. Jednakże

mając na względzie usunięcie wszelkich możliwych powodów obaw ich mieszkańców, delegacja rosyjska deklaruje, że o ile Finlandia nie będzie utrzymywać wojsk w pobliżu rejonu nadgranicznego albo nie będzie on zagrożony wojną, Rosja nie będzie utrzymywać wojska ani innych zbrojnych oddziałów na terenie obydwu gmin w ciągu najbliższych dwóch lat, z wyjątkiem niewielkiej liczby strażników granicznych i celników⁷⁵.

Trzecia ze wspomnianych deklaracji dotyczyła praw mieszkańców rosyjskiej Ingrii (terenów wokół Piotrogradu, pomiędzy Estonią i Finlandią)⁷⁶.

Zobowiązań wziętych na siebie we wspomnianych deklaracjach Rosja Radziecka wypełniać nie zamierzała. Przede wszystkim nie mogło być mowy o zorganizowaniu referendum, które stworzyłoby fińskojęzycznej ludności Karelii Wschodniej możliwość wypowiedzenia się w sprawie przyszłości zamieszkiwanych przez nią terenów, ani o spełnieniu obietnicy przyznania jej rzeczywistej autonomii w ramach państwa radzieckiego. Obok głodu, biedy i agitacji fińskich nacjonalistów stało się to na początku listopada 1921 r. przyczyną wybuchu kolejnego powstania⁷⁷. Rząd Finlandii wspierał je nieoficjalnie, pozwalając fińskim ochotnikom na zorganizowanie się i przekroczenie granicy oraz wspierając po cichu oddziały powstańcze dostawami broni

⁷⁴ *Declaration of the Russian Delegation with Regard to the Autonomy of Eastern Carelia*, w: *League of Nations Treaty Series...*, vol. III, dok. 91, s. 76–77.

⁷⁵ *Declaration by the Russian Delegation with regard to the Parishes of Repola and Porajärvi*, w: *League of Nations Treaty Series...*, vol. III, dok. 91, s. 78.

⁷⁶ *Declaration of the Russian Delegation Concerning the Position of the Population of Russian Ingria*, w: *League of Nations Treaty Series...*, vol. III, dok. 91, s. 77.

⁷⁷ T. Salminen, *In between Research, the Ideology of Ethnic Affinity and Foreign Policy: The Finno-Ugrian Society and Russia from the 1880s to the 1940s*, „Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia / Mémoires de la Société Finno-Ougrienne” 2009, No. 258, s. 236; O. Jussila, S. Hentilä, J. Nevakivi, op. cit., s. 139–140; T. Nygård, *Itä-Karjalan pakolaiset 1917–1922*, Jyväskylä 1980, s. 62–67.

i amunicji⁷⁸. W grudniu fiński przedstawiciel w Lidze Narodów Carl Johan Enckell wniósł sprawę Karelii Wschodniej pod obrady organizacji. Miała ona rozpatrzyć niewywiązywanie się Rosji Radzieckiej z przyjętych w traktacie pokojowym z 1920 r. zobowiązań dotyczących samostanowienia Karelów⁷⁹. Nie przyniosło to jednak żadnych rezultatów, ponieważ Liga uznała, że nie może zająć stanowiska w sporze, którego jedna ze stron nie jest jej członkiem, a także w sytuacji, gdy radziecko-fiński traktat pokojowy nie przewiduje procedury arbitrażowej w przypadku łamania jego postanowień⁸⁰. W czasie karelskiego powstania Finlandia i Rosja Radziecka znajdowały się *de facto* w stanie krótkotrwałej niewypowiedzianej wojny, a zakończyło ją w lutym 1922 r. zdławienie insurekcji przez Armię Czerwoną⁸¹. Obydwa państwa postanowiły wtedy zawrzeć kolejne porozumienie, w istocie pokojowe, a formalnie mające na celu unormowanie sytuacji na wspólnej granicy. Zostało to osiągnięte w dwóch krokach. 21 marca podpisano w Moskwie składające się zaledwie z jednego krótkiego akapitu *Porozumienie pomiędzy rządem RSFRR i rządem Finlandii o przyjęciu środków zabezpieczających nienaruszalność granicy radziecko-fińskiej*. Strony zobowiązały się w nim do poinstruowania powołanej na mocy traktatu pokojowego z Tartu Centralnej Mieszanej Rosyjsko-Fińskiej Komisji, by omówiła działania mające na celu utrzymanie nienaruszalności granicy oraz zawarcie układu, który w całości regulowałby tę sprawę⁸². Zawarto go 1 czerwca w Helsinkach, a nosił nazwę *Porozumienia pomiędzy Rosją a Finlandią w sprawie środków podjętych w celu zapewnienia pokoju na granicy*⁸³. Jej przebieg nie zmienił się aż do wojny zimowej i podpisania 13 III 1940 r. kończącego ją moskiewskiego traktatu pokojowego⁸⁴.

W przeciwieństwie do układów pokojowych zawartych przez Rosję Radziecką z Estonią, Litwą i Łotwą podpisany w październiku 1920 r. w Tartu traktat radziecko-fiński zawierał wiele artykułów dotyczących zagadnień terytorialnych, a nie tylko jeden. Negocjacje trwały dłużej, niż się spodziewano, i nie toczyły się w Rosji czy Finlandii, ale w Estonii. Strona fińska zdecydowała się zaprosić radziecką delegację do Tartu, ponieważ dysponowało ono bezpiecznym i sprawdzonym połączeniem telefonicznym ze światem zewnętrznym

⁷⁸ Ibidem; O. Jussila, S. Hentilä, J. Nevakivi, op. cit., s. 139; J. Niinistö, op. cit., s. 239–261.

⁷⁹ W. Materski, *Problem...*, s. 25.

⁸⁰ Ibidem, s. 25–26. Zob. także: R.F. Kelly, *Soviet Policy on European Border*, „Foreign Affairs” 1924, vol. III, No. 1, s. 97–98.

⁸¹ O. Jussila, S. Hentilä, J. Nevakivi, op. cit., s. 140.

⁸² *Соглашение между правительством РСФСР и правительством Финляндии о принятии мер по обеспечению неприкосновенности советско-финляндской границы*, „Heninen” [online, dostęp: 16 VIII 2024]: <<http://heninen.net/sopimus/19220321.htm>>.

⁸³ *Соглашение между Россией и Финляндией о мероприятиях обеспечивающих неприкосновенность границы*, „Heninen” [online, dostęp: 16 VIII 2024]: <<http://heninen.net/sopimus/1922.htm>>.

⁸⁴ *The Treaty of Peace between The Republic of Finland and The Union of Soviet Socialist Republics*, „Heninen” [online, dostęp: 14 III 2022]: <http://heninen.net/sopimus/1940_e.htm>.

oraz zdobytym w latach 1919 i 1920 doświadczeniem w organizowaniu tego typu wydarzeń. Innym powodem wybrania przez Finów Tartu na miejsce pertraktacji z rosyjskimi bolszewikami była chęć wykorzystania doświadczenia Estończyków z rozmów zakończonych podpisaniem pokoju z sąsiadem ze wschodu. Rząd Finlandii zwrócił się nawet do Estonii z prośbą o rekomendacje, które miały ułatwić członkom jego delegacji negocjowanie z przedstawicielami Rosji Radzieckiej⁸⁵.

Skoro jednak do otwartego konfliktu pomiędzy Finlandią a Rosją Radziecką nie doszło – i to pomimo wzajemnej wrogości, zaangażowania rosyjskich bolszewików po stronie czerwonych podczas wojny domowej w Finlandii, a także fińskich ochotników wspieranych przez rząd w Helsinkach do walki z Armią Czerwoną w Karelii Wschodniej i w 1919 r. w Estonii – to dlaczego zdecydowano się na zawarcie porozumienia w formule traktatu pokojowego? Można domniemywać, że w sytuacji utrzymującego się napięcia w relacjach dwustronnych było to najłatwiejsze do zaakceptowania dla obu rządów. Finlandia zresztą już raz zawarła z innym państwem porozumienie, które formalnie nazywało się traktatem pokojowym, chociaż wcale nim nie było. Chodzi o podpisany 7 III 1918 r. w Berlinie układ z Niemcami, będący w istocie jednym z zawartych wtedy niemiecko-fińskich porozumień o normalizacji wzajemnych stosunków, wzajemnej pomocy, nawiązaniu relacji handlowych, żegludze i faktycznym sojuszu polityczno-wojskowym⁸⁶. Podpisanie układu pokojowego zamiast sojuszniczego umożliwiło wówczas rządowi Finlandii zachowanie pozorów neutralności wobec stron zaangażowanych w zmagania pierwszej wojny światowej. Zastosowanie podobnego rozwiązania w przypadku kolejnego państwa, nawet niezwiązanego z Finlandią interesami czy przyjaźnią, stanowiło zatem naturalny i niewymagający głębszego uzasadnienia krok.

Wnioski

Traktaty pokojowe zawarte przez Rosję Radziecką z Estonią i Finlandią w 1920 r. w Tartu znacznie się od siebie różniły, ponieważ sytuacja państw leżących na przeciwległych brzegach Zatoki Fińskiej była zupełnie odmienna. Układ estońsko-radziecki był przede wszystkim owocem kompromisu w sprawie przebiegu wspólnej granicy, co wynikało z dążenia obydwu stron do zapewnienia sobie bezpieczeństwa i realizacji interesów strategicznych.

---

⁸⁵ H. Wright, *Centenary of Finland, Soviet Russia Peace Agreement Signing Marked in Tartu*, „Eesti Rahvusringhääling” [online], 15 X 2020 [dostęp: 14 II 2022]: <<https://news.err.ee/1147243/centenary-of-finland-soviet-russia-peace-agreement-signing-marked-in-tartu>>.

⁸⁶ *Treaty of Peace between Finland and Germany. Signed in Berlin on the 7th of March, 1918, and Ratified in Helsinki on the 11th of June, 1918. Instruments of Ratification Exchanged on the 25th of June, 1918*, „Pauli Kruhse’s Homepage” [online, dostęp: 14 III 2022]: <https://histdoc.net/history/153_1C.html>.

Traktat pokojowy z 1920 r. do dzisiaj uważany jest w Estonii za kamień węgielny jej państwowości. Dlatego właśnie na tle poszanowania jego zapisów doszło do wciąż nie w pełni zażegnanych nieporozumień na linii Moskwa–Tallinn, gdy na porządku dnia stało zawarcie traktatu granicznego pomiędzy Rosją a Estonią, której niepodległość została restytuowana w 1991 r. Ustabilizowanie suwerenności tego państwa w roku 1920 możliwe było tylko dlatego, że rosyjskim bolszewikom nie powiodły się plany zniszczenia największego i najsilniejszego z nowo powstałych państw Europy Środkowej. Ich realizacja przesądziłaby los nie tylko Polski, ale także Estonii, Łotwy i Litwy. Najprawdopodobniej rosyjskie panowanie nad nimi, tym razem w wydaniu bolszewickim, zostałyby przywrócone już w roku 1920, tak jak w przypadku Azerbejdżanu, Armenii i Gruzji⁸⁷.

Inaczej wyglądała sytuacja Finlandii, która w październiku 1920 r., a więc w chwili podpisania traktatu z Rosją Radziecką, była już na tyle okrzepłym państwem, że nawet w przypadku zwycięstwa bolszewików nad Polską miałyby szanse na zachowanie niepodległości (o ile po rozbiciu Wojska Polskiego przez Armię Czerwoną dostatecznie duże siły nie zostałyby rzucone na północ, by przywrócić rosyjskie panowanie nad Krajem Tysiąca Jezior). Jej położenie geopolityczne zdecydowanie pogorszyłoby się jednak, gdyby południowe wybrzeża Zatoki Fińskiej znalazły się w granicach Rosji Radzieckiej. Inne było też znaczenie porozumienia radziecko-fińskiego, które potwierdzało przede wszystkim od dawna istniejący stan rzeczy w relacjach obu państw, a więc uznawanie przez bolszewików niepodległości byłego autonomicznego Wielkiego Księstwa. Inaczej niż w przypadku traktatu radziecko-estońskiego, którego zawarcie dyktowała konieczność zakończenia wojny przez wyczerpanych nią, a zainteresowanych wzajemnym dyplomatycznym uznaniem przeciwników, chodziło tu o normalizację stosunków dwustronnych i uregulowanie sporów związanych z przynależnością terenów nadgranicznych (od Morza Arktycznego po Przesmyk Karelski i Bałtyk) oraz demilitaryzacją kilku fińskich wysp i fortów leżących w granicach Finlandii, ale w pobliżu Piotrogradu.

Na taktyczny charakter decyzji obydwu stron o zawarciu pokoju radziecko-estońskiego wskazuje m.in. rosyjski historyk Andriej Zubow. Wydaje się jednak, że co najmniej dyskusyjny jest podnoszony przez niego pod adresem Estonii zarzut paktowania z bolszewikami i uznania ich rządu, co traktuje nie tylko jako błędy, ale wręcz czyny z gruntu niemoralne, bo zapoczątkowały legitymizację władzy ich reżimu na arenie międzynarodowej⁸⁸. Zubow zdaje

⁸⁷ T. de Waal, *The Caucasus. The Introduction*, 2nd ed., New York 2019, s. 67–70; J.P. Nichol, *Diplomacy in the Former Soviet Republics*, Westport–London 1995, s. 138; *Peace Treaty, Concluded in Moscow on 7 May 1920, between the Russian Socialist Federal Soviet Republic (RSFSR) and the Democratic Republic of Georgia. May 7, 1920*, „Seventeen Moments in Soviet History” [online, dostęp: 10 III 2022]: <<http://soviethistory.msu.edu/1921-2/transcaucasia/transcaucasia-texts/georgian-independence/>>.

⁸⁸ J. Piirsalu, op. cit.

się bowiem nie zauważać, że zawarcie pokoju przez Estonię – małe, dopiero co powstałe państwo wykrwawione w czasie toczony na kilku frontach wojny – było na przełomie 1919 i 1920 r. warunkiem jej przetrwania. Autorowi owych zarzutów można by postawić dwa pytania: Dlaczego nie kieruje pretensji pod adresem białych Rosjan, których Estonia do pewnego momentu wspierała, a w zamian nie uzyskała z ich strony uznania niepodległości? Dlaczego nie oskarża zachodnich mocarstw, które wprawdzie udzieliły estońskim i łotewskim wojskom ważnej, choć ograniczonej pomocy militarnej (okrętów skierowanej na Morze Bałtyckie eskadry Royal Navy), ale wstrzymywały się z nawiązaniem odpowiednich stosunków dyplomatycznych, czekając na dalszy rozwój sytuacji w Rosji? To, co dla Estonii początkowo było posunięciem taktycznym, stało się fundamentem jej polityki wobec Rosji Radzieckiej.

Rosja Radziecka (a później Związek Radziecki) robiła wszystko, by gdzie to tylko możliwe postanowień owego porozumienia nie wypełniać. Bez użycia przemocy nie można było zmienić granicy czy przywrócić rosyjskiego panowania nad Estonią. Stało się to w roku 1940, gdy ZSRR nawiązał współpracę z hitlerowskimi Niemcami, co oznaczało złamanie traktatu pokojowego z 1920 r. oraz przedłużonego w 1934 radziecko-estońskiego paktu o nieagresji z roku 1932, a także układu o wzajemnej pomocy z 1939⁸⁹. Nie można było też odzyskać carskiego złota, którego część bolszewicy przekazali Estonii jeszcze w czasie negocjacji pokojowych w Tartu, a kolejną – w pierwszych miesiącach po zawarciu i ratyfikowaniu traktatu pokojowego. Ponadto Rosja nie zwróciła estońskich dóbr kultury, które wywieziono na jej terytorium w czasie pierwszej wojny światowej w obawie przed Niemcami, mimo że zgodziła się na to w traktacie z 1920 r. Chodzi tu o kolekcję Muzeum Sztuki Uniwersytetu w Tartu, która wciąż znajduje się w posiadaniu Muzeum Sztuk Pięknych im. Iwana Kramskiego w Woroneżu⁹⁰.

Podobną taktykę Rosjanie przyjęli wobec Finlandii. Trudno było kwestionować przebieg wspólnej granicy metodami pokojowymi, tym bardziej że jej nienaruszalność potwierdzało porozumienie z czerwca 1922 r. Stało się to możliwe dopiero dziesięć lat później, gdy zgodnie z postanowieniami paktu Ribbentrop-Mołotow Finlandia znalazła się w radzieckiej

⁸⁹ *Treaty of Non-Aggression and Pacific Settlement of Disputes between the Soviet Union and Estonia. Signed at Moscow, May 4, 1932*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. CXXXI, Lausanne 1932–1933, dok. 3020, s. 297–306; R.M. Slusser, J.F. Triska, *A Calendar of Soviet Treaties 1917–1957*, Stanford 1959, s. 82; *Pact of Mutual Assistance between the Republic of Estonia and the Union of Soviet Socialist Republics. Signed at Moscow, September 28, 1939*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. CXCVIII, Lausanne 1939, dok. 4643, s. 223–229.

⁹⁰ *The Lost Collections, Voronezh*, „University of Tartu Art Museum” [online, dostęp: 10 III 2022]: <<https://www.kunstimuuseum.ut.ee/en/content/lost-collections-voronezh>>.

strefie wpływów. Zobowiązanie Rosji Radzieckiej w sprawie przeprowadzenia w Karelii Wschodniej referendum dotyczącego jej przynależności państwowej pozostało zapisem martwym. Tak samo więc jak w przypadku traktatu radziecko-estońskiego zawarcie pokoju z Finlandią było dla rosyjskich bolszewików wyłącznie zabiegiem taktycznym. Dążyli oni do ustabilizowania sytuacji po rosyjskiej stronie granicy z Finlandią, co oznaczało zgniecienie na tym obszarze wszelkich działań przeciwników komunizmu, i stosunkowo szybko udało im się to osiągnąć. Tymczasem dla Finlandii traktat pokojowy z 1920 r. stanowił podstawę relacji z Rosją Radziecką (tak jak dla Estonii) i nie zmienił tego brak wpływu na sytuację w Karelii Wschodniej. Świadczy o tym bezpośrednio odwołanie się do niego w pierwszym punkcie pierwszego artykułu radziecko-fińskiego paktu o nieagresji z 21 I 1932 r., gdzie napisano, że powinien pozostać trwałym fundamentem wzajemnych relacji⁹¹.

Pisząc o traktatach pokojowych zawartych w 1920 r. z Estonią i Finlandią, łatwo zapomnieć o ważnym elemencie wpływającym na klimat relacji Rosji Radzieckiej z północno-zachodnimi sąsiadami, których terytoria wcześniej należały w całości do imperium carskiego (również z Łotwą i Litwą). Otóż już sam fakt uznania ich niepodległości był ze strony Rosji ustępstwem terytorialnym. W roku 1917 w przypadku Finlandii i w 1920 w przypadku republik bałtyckich doszło do bezprecedensowego zrzeczenia się przez Rosję panowania nad całymi swoimi prowincjami (czy była to Rosja biała, czy czerwona, jest tu sprawą drugorzędną). Niepodległość nowych nadbałtyckich państw od samego początku uważana była jednak w Piotrogradzie, a później w Moskwie, za zjawisko przejściowe i miała zostać zlikwidowana przy pierwszej nadarzającej się sposobności. Finlandia na przykład w wyniku wspieranego przez rosyjskich bolszewików powstania radykalnej lewicy już dwa miesiące po uznaniu jej niepodległości przez Lenina znowu stała się częścią Rosji, tym razem rządzonej przez bolszewików⁹². Byli oni tak samo przywiązani do idei niepodzielności terytorium Rosji, jak ich przeciwnicy z obozu białych.

To, że traktaty pokojowe podpisane w 1920 r., przynajmniej jeśli chodzi o wytyczone w nich granice, stały się elementami powstałego po pierwszej wojnie światowej porządku międzynarodowego w Europie Środkowej, możliwe było dzięki niepowodzeniu bolszewickiej ekspansji na zachód kontynentu. Porządek ten mógł jednak przetrwać tylko do czasu, gdy Związek Radziecki wspólnie z III Rzeszą zebrał siły, by go podważyć i zrewidować. Doszło do tego w latach 1939–1940, po wybuchu drugiej wojny światowej, gdy Finlandia

⁹¹ *Treaty of Non-Aggression and Pacific Settlement of Disputes between the Soviet Union and Finland, Concluded on January 21, 1932*, „Pauli Kruhse’s Homepage” [online, dostęp: 10 III 2022]: <<https://www.histdoc.net/history/nonagen1.html>>.

⁹² O. Jussila, S. Hentilä, J. Nevakivi, op. cit., s. 117–118; E. Salminen, *The Silenced Media. The Propaganda War between Russia and the West in Northern Europe*, London–New York 1999, s. 74–75.

stała się celem agresji ze strony ZSRR, a Estonia, Łotwa i Litwa najpierw zostały zastraszone i ubezwłasnowolnione groźbą inwazji Armii Czerwonej, a następnie zaanektowane i przekształcone w republiki radzieckie.

Streszczenie

Zawarte w 1920 r. traktaty pokojowe pomiędzy Estonią i Finlandią a Rosją Radziecką stały się elementami ładu międzynarodowego ustanowionego w Europie po pierwszej wojnie światowej. Porozumienia te znacznie się jednak od siebie różniły. Traktat estońsko-radziecki był przede wszystkim owocem kompromisu w sprawie przebiegu wspólnej granicy, co wynikało z dążenia obydwu stron do zapewnienia sobie bezpieczeństwa i realizacji interesów strategicznych. Układ fińsko-radziecki potwierdzał natomiast uznanie przez Rosję Radziecką niepodległości Finlandii wyrażone już na przełomie 1917 i 1918 r. i miał być czynnikiem normalizującym relacje między obydwoma państwami. Zarówno w przypadku Estonii, jak i Finlandii traktaty pokojowe z Rosją Radziecką stały się fundamentami polityki tych nowo utworzonych państw ze wschodnim sąsiadem. Dla niego zaś były wyłącznie instrumentami w taktyce mającej na celu podporządkowanie bolszewikom dawnego Wielkiego Księstwa Finlandii oraz guberni bałtyckich wchodzących przed rokiem 1917 w skład carskiego imperium, zyskanie czasu potrzebnego reżimowi Lenina na pokonanie przeciwników w wojnie domowej i ustabilizowanie jego władzy w Rosji oraz uzyskanie uznania na arenie międzynarodowej. W czasie negocjacji, które w obydwu przypadkach toczyły się w estońskim mieście Tartu, najtrudniejsze okazały się kwestie związane z przebiegiem wschodnich granic Estonii i Finlandii. Dla pierwszego z tych państw najważniejsze były w tym kontekście względy natury strategicznej, szczególnie w przypadku odcinka granicy biegnącego na północ od jeziora Pejpus. W przypadku drugiego dały o sobie znać kwestie związane z bezpieczeństwem Piotrogradu, samostanowieniem ludności Karelii Wschodniej i dostępem Finlandii do Morza Arktycznego.

Peace Treaties Concluded with Soviet Russia by Estonia and Finland in 1920

The peace treaties concluded in 1920 between Estonia and Finland and Soviet Russia became elements of the international order established in Europe after the First World War. However, these agreements differed significantly. The Estonian-Soviet treaty was primarily the result of a compromise reached regarding the course of the common border, which resulted from the desire of both parties to ensure their security and to implement their strategic interests. In turn, the Finnish-Soviet treaty confirmed Soviet Russia's recognition of Finland's independence, already expressed in late 1917 and early 1918. It was to be a factor in normalising relations between the two countries. In the case of both Estonia and Finland, peace treaties with Soviet Russia became the foundation of the policy of these newly established states towards their eastern neighbour. Meanwhile, for Soviet Russia, and later the Soviet Union, they were only instruments of tactics aimed, after the Bolsheviks' failed attempts to subjugate the former Grand Duchy of Finland and the Baltic governorates that were part of the tsarist empire before 1917, to exclude the possibility of attacking Petrograd from the west, to gain time needed by Lenin's regime to defeat its opponents in the civil war, stabilise its power in Russia and gain recognition in the international arena. During the negotiations held in both cases in the Estonian city of Tartu, the most challenging issues appeared to be those related to the eastern borders of Estonia and Finland. In the case of the first of these countries, strategic considerations were the most important in this context, especially regarding the section of the common Estonian-Soviet

border located north of Lake Peipus. However, in the case of the latter, issues related to the security of Petrograd (the border on the Karelian Isthmus, demilitarisation of several islands in the Gulf of Finland), self-determination of the population of East Karelia and Finland's access to the Arctic Sea became apparent.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Declaration by the Russian Delegation with regard to the Parishes of Repola and Porajärvi*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. III, Lausanne 1921.
- Declaration of the Russian Delegation Concerning the Position of the Population of Russian Ingria*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. III, Lausanne 1921.
- Declaration of the Russian Delegation with Regard to the Autonomy of Eastern Carelia*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. III, Lausanne 1921.
- Estonia and Soviet Republic of Russia. Peace Treaty, Signed at Tartu, February 2, 1920*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. XI, Lausanne 1922, dok. 289.
- Finland 1917–1918 in the Documents of the US Department of State*, ed. and select. J. Suchoples, Wrocław 2006.
- Finland and Russia 1808–1920. From Autonomy to Independence. Selection of Documents*, ed. and transl. D.G. Kirby, London–Basingstoke 1975.
- Finland in the Documents of the US Department of State: January–July 1919*, ed. and select. J. Suchoples (Publikationen des Lehrstuhls für Nordische Geschichte, 19), Greifswald 2015.
- League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. III, Lausanne 1921; vol. XI, Lausanne 1922; vol. CXCVIII, Lausanne 1939; vol. CXXXI, Lausanne 1932–1933.
- Pact of Mutual Assistance between the Republic of Estonia and the Union of Soviet Socialist Republics. Signed at Moscow, September 28, 1939*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. CXCVIII, Lausanne 1939, dok. 4643.
- Papers of Woodrow Wilson*, vol. LX: *June 1–17, 1919*, ed. A.S. Link Jr., D.W. Hirst, Princeton 1989.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1919*, vol. II, ed. J.F. Fuller, Washington 1934; vol. VI: *The Paris Peace Conference*, ed. J.V. Fuller, Washington 1946.
- Peace Treaty between the Republic of Finland and the Russian Socialist Federal Soviet Republic, Signed at Dorpat, October 14th, 1920*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. III, Lausanne 1921, dok. 91.
- Report of the Select Committee to Investigate Communist Aggression and the Forced Incorporation of the Baltic States into the U.S.S.R.*, Washington 1954.
- Treaty of Non-Aggression and Pacific Settlement of Disputes between the Soviet Union and Estonia. Signed at Moscow, May 4, 1932*, w: *League of Nations Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations*, vol. CXXXI, Lausanne 1932–1933, dok. 3020.

Opracowania

- Brüggemann K., *Defending National Sovereignty against Two Russias: Estonia in the Russian Civil War, 1918–1920*, „Journal of Baltic Studies” 2003, vol. 34, No. 1.
- Bullock D., *The Russian Civil War, 1918–22*, Oxford–New York 2008.
- Buttar P., *The Splintered Empires. The Eastern Front 1917–21*, Oxford 2017.
- Debo R.K., *Survival and Consolidation. The Foreign Policy of Soviet Russia 1918–1921*, Montreal et al. 1992.
- Dunn S.R., *Battle in the Baltic. The Royal Navy and the Fight to Save Estonia & Latvia 1918–20*, Barnsley 2020.
- Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands, and Culture*, ed. R. Frucht, Santa Barbara–Denver–Oxford 2005.
- Encyclopedia of the Soviet Law*, ed. F.J.M. Feldbrugge, G.P. van den Berg, W.B. Simons, 2nd ed., Dordrecht–Boston–Lancaster 1985.
- Engman M., *Karelians between East and West, w: Ethnicity and Nation Building in the Nordic World*, ed. S. Tägil, London 1995.
- Fiddick T.C., *Russia's Retreat from Poland, 1920. From Permanent Revolution to Peaceful Coexistence*, New York 1990.
- The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, ed. T. Tepora, A. Roselius, Leiden–Boston 2014.
- Graham M.W., *The Diplomatic Recognition of the Border States, part 2: Estonia*, Berkeley 1939.
- Grant T.D., *United States Practice Relating to the Baltic States, 1940–2000*, „Baltic Yearbook of International Law” 2001, vol. 1.
- Hannikainen L., Hanski R., Rosas A., *Implementing Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts. The Case of Finland*, Dordrecht–Boston–London 1992.
- Huang M., *Estonia, w: Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands, and Culture*, ed. R. Frucht, Santa Barbara–Denver–Oxford 2005.
- Jussila O., Hentilä S., Nevakivi J., *From Grand Duchy to Modern State. A Political History of Finland since 1809*, transl. D. Arter, E.-K. Arter, London 1995.
- Kangaspuro M., *The Origins of the Karelian Worker's Commune, 1920–1923. Nationalism as the Path to Communism*, „The NEP Era: Soviet Russia, 1921–1928” 2007, vol. I.
- Kasekamp A., *The Radical Right in Interwar Estonia*, London 2000.
- Kelly R.F., *Soviet Policy on European Border*, „Foreign Affairs” 1924, vol. III, No. 1.
- Kirby D.G., *Finland in the Twentieth Century. A History and Interpretation*, Minneapolis 1979.
- Lauterpacht H., *Recognition in International Law*, Cambridge 1947.
- Levinsson C., *The Long Shadow of History: Post-Soviet Border Disputes – The Case of Estonia, Latvia and Russia*, „The Quarterly Journal” 2006, vol. 5, No. 2.
- Materski W., *Problem rozgraniczenia Sowietów z Finlandią, 1917–1922*, „Dzieje Najnowsze” 2018, t. L, nr 4.
- Materski W., *W obronie piędzi ziemi. Estońsko-sowiecki/rosyjski spór terytorialny 1917–2018*, Warszawa 2020 (East of the West / Wschód Zachodu, 6).
- Maynard C.C.M., *The Murmansk Venture*, London 1929.
- Mälksoo L., *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian-Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia's Status in International Law*, „Juridica International” 2005, No. 10.
- Miljan T., *Historical Dictionary of Estonia*, 2nd ed., Lanham–Boulder–New York–Toronto–Plymouth 2015.
- Minahan J., *Encyclopedia of the Stateless Nations. Ethnic and National Groups around the World*, vol. II: D–K, Westport–London 2002.

- Nichol J.P., *Diplomacy in the Former Soviet Republics*, Westport–London 1995.
- Niinistö J., *Heimosotien historia 1918–1922*, Helsinki 2005.
- Novikova L., *An Anti-Bolshevik Alternative. The White Movement and the Civil War in the Russian North*, transl. S. Bernstein, Madison–London 2018.
- Nygård T., *Itä-Karjalan pakolaiset 1917–1922*, Jyväskylä 1980.
- Paasivirta J., *The Victors in World War I and Finland. Finland's Relations with the British, French and United States Governments in 1918–1919*, Helsinki 1965.
- Rauch G. von, *Baltic States. The Years of Independence. Estonia, Latvia and Lithuania 1917–1940*, transl. G. Onn, Berkeley–Los Angeles 1974.
- Raun T.U., *Estonia and the Estonians*, 2nd ed., Stanford 2001.
- Rhodes B.D., *The Anglo-American Intervention at Archangel, 1918–1919: The Role of the 339th Infantry*, „The International History Review” 1986, vol. 8, No. 3.
- Roselius A., *Holy War: Finnish Irredentist Campaigns in the Aftermath of the Civil War, w: The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, ed. T. Tepora, A. Roselius, Leiden–Boston 2014.
- The Russian Civil War, 1918–1921. An Operational-Strategic Sketch of the Red's Army Combat Operations*, ed. A.S. Bubnov, S.S. Kamenev, M.N. Tukhachevskii, R.P. Eideman, further ed. and transl. R.W. Harrison, Philadelphia–Oxford 2020.
- Rutenberg G., *The Baltic States and the Soviet Union*, „The American Journal of International Law” 1935, vol. 29, No. 4.
- Salminen E., *The Silenced Media. The Propaganda War between Russia and the West in Northern Europe*, London–New York 1999.
- Salminen T., *In between Research, the Ideology of Ethnic Affinity and Foreign Policy: The Finno-Ugrian Society and Russia from the 1880s to the 1940s*, „Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia / Mémoires de la Société Finno-Ougrienne” 2009, No. 258.
- Salupere M., *Millenary Tartu: The City of Youth and Good Ideas*, Tartu 2006.
- Slusser R.M., Triska J.F., *A Calendar of Soviet Treaties 1917–1957*, Stanford 1959.
- Smele J.D., *Historical Dictionary of the Russian Civil Wars, 1918–1926*, Lanham 2015.
- Smele J.D., *The Russian Civil Wars 1916–1926. Ten Years That Shook the World*, Oxford–New York–Auckland–Cape Town–Dar es Salaam–Hong Kong–Karachi–Kuala Lumpur–Madrid–Melbourne–Mexico City–Nairobi–New Delhi–Shanghai–Taipei–Toronto 2015.
- Taylor N., *Estonia. A Modern History*, London 2018.
- Tikka M., *Warfare and Terror in 1918*, w: *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, ed. T. Tepora, A. Roselius, Leiden–Boston 2014.
- Ullman J.R., *Anglo-Soviet Relations, 1917–1921*, vol. II: *Britain and the Russian Civil War*, Princeton 1968.
- Waal T. de, *The Caucasus. The Introduction*, 2nd ed., New York 2019.
- Свечников М.С., *Революция и гражданская война в Финляндии 1917–18 гг. Воспоминания и материалы*, Москва 1923.

Netografia

- Arjakas K., *How Was the Tartu Peace Treaty Reached?*, „Diplomaatia” 2020, No. 197/198: <<https://icds.ee/en/how-was-the-tartu-peace-treaty-reached/>> [dostęp: 10 III 2022].
- Juho Kusti Paasikivi 1870–1956, 7th President of Finland, 1946–1956, „The Presidents of Finland” [online, dostęp: 16 III 2022]: <<https://suomenpresidentit.fi/paasikivi/?lang=en>>.
- The Lost Collections, Voronezh*, „University of Tartu Art Museum” [online, dostęp: 10 III 2022]: <<https://www.kunstimuuseum.ut.ee/en/content/lost-collections-voronezh>>.

- O'Neill A., *Population of Estonia from 1800 to 2020*, „Statista” [online], 9 VIII 2024 [dostęp: 12 III 2022]: <<https://www.statista.com/statistics/1008983/total-population-estonia-1950-2020/>>.
- Peace Treaty, Concluded in Moscow on 7 May 1920, between the Russian Socialist Federal Soviet Republic (RSFSR) and the Democratic Republic of Georgia. May 7, 1920*, „Seventeen Moments in Soviet History” [online, dostęp: 10 III 2022]: <<http://soviethistory.msu.edu/1921-2/transcaucasia/transcaucasia-texts/georgian-independence/>>.
- The Peace with Finland*, „Soviet Russia. Official Organ of the Russian Soviet Government Bureau”, 18 XII 1920: <<https://histdoc.net/history/SOVRU1920-12-18.html>> [dostęp: 15 III 2022].
- Piirsalu J., *Historian Andrey Zubov: Concluding the Tartu Peace Treaty with the Bolsheviks Was a Moral Mistake for Estonia*, „The International Centre for Defence and Security” [online], 20 II 2020 [dostęp: 10 III 2020]: <<https://icds.ee/en/historian-andrey-zubov-concluding-the-tartu-peace-treaty-with-the-bolsheviks-was-a-moral-mistake-for-estonia/>>.
- Preliminaria pokojowe – Ryga (12 października 1920 r.)*, [oprac.] P. Chabracki, „Historia” [online], 18 IV 2011 [dostęp: 14 III 2022]: <<https://historia.org.pl/2011/04/18/preliminaria-pokojowe-ryga-12-pazdziernika-1920-r/>>.
- Salu M., *Estonian-Russian Border Treaty to Be Signed, in Moscow*, „Postimees” [online], 17 II 2014 [dostęp: 13 III 2022]: <<https://news.postimees.ee/2699996/estonian-russian-border-treaty-to-be-signed-in-moscow>>.
- Tambur S., Hankewitz S., *Estonia Celebrates the 100th Anniversary of the Tartu Peace Treaty*, „Estonian World” [online], 2 II 2020 [dostęp: 3 III 2022]: <<https://estonianworld.com/security/estonia-celebrates-the-100th-anniversary-of-the-tartu-peace-treaty/>>.
- Treaty between the Russian and Finnish Socialist Republics*, „Heninen” [online, dostęp: 14 III 2022]: <http://heninen.net/sopimus/1918_e.htm>.
- Treaty of Non-Aggression and Pacific Settlement of Disputes between the Soviet Union and Finland, Concluded on January 21, 1932*, „Pauli Kruhse’s Homepage” [online, dostęp: 10 III 2022]: <<https://www.histdoc.net/history/nonagen1.html>>.
- Treaty of Peace between Finland and Germany. Signed in Berlin on the 7th of March, 1918, and Ratified in Helsinki on the 11th of June, 1918. Instruments of Ratification Exchanged on the 25th of June, 1918*, „Pauli Kruhse’s Homepage” [online, dostęp: 14 III 2022]: <https://histdoc.net/history/153_1C.html>.
- The Treaty of Peace between The Republic of Finland and The Union of Soviet Socialist Republics*, „Heninen” [online, dostęp: 14 III 2022]: <http://heninen.net/sopimus/1940_e.htm>.
- Turovski M., *Põlluaas on Border Treaty Sparks Reactions from Kremlin and State Duma*, „Eesti Rahvusringhääling” [online], 20 XI 2019 [dostęp: 19 I 2021]: <<https://news.err.ee/1005079/polluaas-on-border-treaty-sparks-reactions-from-kremlin-and-state-duma>>.
- Vahtla A., *Moscow: Border Treaty Won’t Be Ratified if Estonia Doesn’t Change Conduct*, „Eesti Rahvusringhääling” [online], 23 V 2018 [dostęp: 13 III 2022]: <<https://news.err.ee/833760/moscow-border-treaty-won-t-be-ratified-if-estonia-doesn-t-change-conduct>>.
- Vaino R., *Russian Politicians Criticize Põlluaas’ Tartu Peace Treaty Comment*, „Eesti Rahvusringhääling” [online], 4 I 2021 [dostęp: 19 I 2022]: <<https://news.err.ee/1227292/russian-politicians-criticize-polluaas-tartu-peace-treaty-comment>>.
- Wright H., *Centenary of Finland, Soviet Russia Peace Agreement Signing Marked in Tartu*, „Eesti Rahvusringhääling” [online], 15 X 2020 [dostęp: 14 II 2022]: <<https://news.err.ee/1147243/centenary-of-finland-soviet-russia-peace-agreement-signing-marked-in-tartu>>.
- Видлицкая операция*, „Хронос” [online, dostęp: 17 III 2022]: <<http://www.hrono.ru/sobyt/1900sob/1919vidlic.html>>.
- Временное пр[авительство]во Беломорской Карелии*, „Хронос” [online, dostęp: 17 III 2022]: <http://www.hrono.ru/organ/ukaz_we/ru19170020.php>.

Выписка No. 321 от 23 декабря 1917 из протокола заседания Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета Советов рабочих и солдатских депутатов Российской Советской Республики от 22 декабря 1917 о признании государственной независимости Финляндской Республики, „Pauli Kruhse’s Homepage” [online, dostęp: 13 III 2022]: <<https://histdoc.net/history/itsen2.html>>.

Постановление Совета Народных Комиссаров No. 101 от 18 декабря 1917, „Pauli Kruhse’s Homepage” [online, dostęp: 13 III 2022]: <<https://histdoc.net/history/itsen2.html>>.

Соглашение между правительством РСФСР и правительством Финляндии о принятии мер по обеспечению неприкосновенности советско-финляндской границы, „Heninen” [online, dostęp: 16 VIII 2024]: <<http://heninen.net/sopimus/19220321.htm>>.

Соглашение между Россией и Финляндией о мероприятиях обеспечивающих неприкосновенность границы, „Heninen” [online, dostęp: 16 VIII 2024]: <<http://heninen.net/sopimus/1922.htm>>.

Jarosław Suchoples – doktor, historyk, w latach 2017–2019 ambasador RP w Finlandii, w latach 2019–2023 samodzielny pracownik naukowy Instytutu Muzyki, Sztuki i Badań nad Kulturą Uniwersytetu w Jyväskylä w Finlandii. Obecnie pracownik naukowy Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Badania koncentruje wokół historii stosunków międzynarodowych w XX w. Angażuje się przede wszystkim w projekty związane z historią pierwszej i drugiej wojen światowych, zimną wojną, a także historią Europy Północnej – Finlandii i Szwecji. Email: jsuchoples@hotmail.com.

Jarosław Suchoples – PhD; from 2017 to 2019, he served as the Polish Ambassador in Finland. From 2019 to 2023, the Senior Researcher Fellow at the Department of Music, Art and Culture Studies at the University of Jyväskylä in Finland; currently, he works at the Centre for Europe of the University of Warsaw. His research interests focus on the history of international relations of the 20th century. He is primarily involved in projects related to World War I and II, the Cold War, and the history of Northern Europe – Finland and Sweden. Email: jsuchoples@hotmail.com.